

Ce învață România de la economiștii cu Nobel. Expert român din Paris: „Vegheați ca fotoliul prezidențial să nu se transforme în tron”

Remus Florescu

Economiștii care au primit anul acesta premiul Nobel au studiat diferența dintre statele care reușesc și cele care eșuează. Economist Sebastian Buhai a explicat rezultatele laureaților, cum pot fi acestea folosite la noi și în ce măsură este România un stat eșuat.

Buhai este cercetător atașat la Universitatea din Stockholm și la centrul CEPREMAP din Paris.

Săptămână trecută, la Stockholm, au avut loc prelegerile laureaților și s-au decernat în mod oficial medalii corespunzătoare Premiilor Nobel pe anul 2024. Premiul Băncii Centrale a Suediei pentru Științe Economice în Memoria lui Alfred Nobel îi are anul acesta ca laureați pe profesorii Daron Acemoglu (MIT), Simon Johnson (MIT) și James Robinson (University of Chicago). Motivația premiului acordat celor trei economiști a fost: „pentru studii despre modul în care instituțiile sunt formate și afectează prosperitatea”.

L-am rugat pe economistul român [Sebastian Buhai](#), cercetător atașat la Universitatea din Stockholm și la centrul CEPREMAP din Paris, să ne explice pe scurt și pentru o audiență fără cunoștințe de specialitate de ce au câștigat Nobelul cei trei economiști și, cu ocazia aceasta, să ne spună și dacă vede vreo aplicație a studiilor și concluziilor care au dus la câștigarea acestui premiu în contextul României.

De ce eșuează statele

Explicați-ne vă rog, în termeni cât mai simpli, de ce au câștigat Nobelul pentru Economie cei trei economiști care au scris despre motivele pentru care statele eșuează.

Cât mai simplu și cât mai pe scurt (dar nu mai simplu și nu mai scurt decât e minim necesar), premiul pentru științele economice din 2024 este despre motivele principale pentru care anumite țări sunt foarte bogate, iar altele sunt foarte sărace. De exemplu, una dintre statisticile foarte citate în acest context, inclusiv de către Comitetul Nobel pentru Economie, este că cele mai bogate 20% dintre țările lumii sunt de aproximativ 30 de ori mai bogate decât cele mai sărace 20%; o altă statistică care pune în lumină aceste diferențe incredibile este că cea mai bogată jumătate a populației globale generează peste 90% din venitul global, cu țări precum SUA sau anumite state din EU având un PIB/ capita de până la 50 de ori mai mare decal al celor mai sărace state ale lumii.

De ce a fost (și rămâne oricând) dificil să analizăm cauzele acestor discrepanțe între țări/ regiuni în materie de prosperitate- unde prin prosperitate înțelegem desigur toate celelalte aspecte care țin de nivelul de dezvoltare și sustenabilitate al unei societăți, dincolo de PIB/cap de locuitor?

În primul rând pentru că aceste disparități imense au rămas extrem de persistente de-a lungul timpului, ori -- conform teoriei neoclaseice a creșterii economice-- țările mai sărace ar trebui să le ajungă din urmă pe cele mai bogate, pe măsură ce adoptă noi tehnologii și pe măsură ce capitalul este redirecționat corespunzător înspre locurile unde este cel mai profitabil. Din punct de vedere teoretic, ar fi trebuit să existe așadar o convergență a economiilor către un singur echilibru pe termen lung, dar ceea ce se observă în practică este că decalajul între „câștigătorii” și „perdanții” națiunilor persistă mult prea mult pentru a fi, simplistic, doar o stare temporară de "dezechilibru".

În al doilea rând, magnitudinea disparităților ilustrate mai sus este mult peste ceea ce poate fi explicat prin lipsa de resurse naturale, lipsa sau utilizarea inefficientă a capitalului fizic sau a capitalului uman (de exemplu educația în general, sau competențele specifice în adoptarea anumitor salturi tehnologice, etc.) în cazul țărilor nedezvoltate/ în curs de dezvoltare.

Aici intervine rolul absolut crucial al cercetării celor trei laureați de anul acesta, Daron Acemoglu, Simon Johnson, și James Robinson (la care în continuare mă voi referi cu acronimul AJR): din perspectiva lor, problema statelor rămase în urmă se datorează în principal lipsei de instituții adecvate care, de exemplu, să protejeze libertatea și drepturile de proprietate, creând stimulente și oportunități pentru inovare și pentru crearea de bogăție în general. AJR au arătat, în multiple lucrări de cercetare și cărți întinse pe parcursul a nu mai puțin de un sfert de secol, că instituțiile – adică regulile formale și informale care guvernează modul în care funcționează societățile, ca să le definim cât mai general cu puțință – joacă un rol esențial în dezvoltarea economică și societală în general. La nivel intuitiv, ideea nu este desigur nouă: de exemplu, fostul dublu prim-ministru britanic Benjamin Disraeli e cunoscut inter alia pentru sloganul: "Individualitățile pot forma comunități, dar numai instituțiile pot crea o națiune” .

Dar AJR au studiat tematica sistematic și în mult mai mult detaliu. În mod particular, AJR au arătat că instituțiile incluzive, care încurajează participarea largă la activități economice și politice, protejează drepturile de proprietate, promovează șanse egale și susțin statul de drept, sunt esențiale pentru prosperitatea pe termen lung. La polul opus, instituțiile extractive, care concentrează puterea politică și economică în mâinile unui mic segment al societății, reduc stimulentele pentru inovare/ schimbare și perpetuează conexiuni si un status quo inflexibil pentru a extrage resurse.

Desigur, una este să identifici o corelație între prezența (sau nivelul de incluzivitate) anumitor instituții și nivelul PIB/ capita sau [creșterea economică](#) și alta e să demonstrezi dincolo de orice dubiu că instituțiile sunt într-adevăr cele care cauzează aceste evoluții divergente dpdv al prosperității între diferite națiuni. De exemplu, niște întrebări absolut pertinente pe care oricine le-ar putea ridica ar fi dacă o țară este săracă pentru că nu are instituțiile potrivite sau, invers, nu are instituțiile potrivite pentru că este săracă și nu și le permite? Sau, alternativ, există un alt factor, neobservat, care determină și nivelul de prosperitate și prezența instituțiilor (incluzive sau extractive, în funcție de caz)? Fără a intra în detalii (cititorii interesați pot găsi informații detaliate despre toate acestea inclusiv pe site-ul Fundației Nobel, vezi la resursele dedicate Nobelului pentru Economie din 2024), pentru aceasta a fost deci nevoie că AJR să dezvolte atât teorii economice noi, unde perspectiva instituționalistă să joace un rol fundamental, cât și metodologii empirice inedite, în cazul acesta ei utilizând într-un mod extrem de original și creativ istoria colonială a Europei pentru a rezolva problema endogenității institutiilor, cu așa-numita strategie a variabilelor instrumentale. Pe scurt, europenii au înființat o gamă foarte eterogenă de instituții în imperiul lor colonial (cuprinzând mari părți ale globului) începând cu secolul al XVI-lea, cu instituții de la cele extrem de extractive pana la cele foarte incluzive; AJR au dezvoltat o teorie pe care au folosit-o în conjuncție cu aceste date istorice pentru a exploata sursa exogenă de variație în istoria colonială și astfel a asigura identificarea/ estimarea efectului causal al instituțiilor.

Există și economiști care nu sunt de acord cu aceste teorii?

Aș vrea să adaug aici că există și multă critică, atât din interiorul cât și din afara Științelor Economice, în special în relație cu anumite dintre lucrările empirice ale AJR-- și că la rândul meu sunt de acord că există și analize mai puțin riguroase în pachetul lor, asta pe lângă faptul că anumite elemente din teoriile lor apăruseră și în lucrări anterioare, inclusiv unele foarte vechi (din antropologie,

sociologie sau istorie, de exemplu). Cu toate acestea, meritul AJR de a pune toate acestea împreună, de a crea o sinergie din re-introducerea perspectivei istorice și socio-politice în economie (întelegerea economiei prin prisma lui Adam Smith presupune asta), printr-un model teoretic și o metodologie empirică adecvată în sprijinul testării acestei idei, acestei perspective cruciale în dezvoltarea economică, este incontestabil. Mai mult, meritul AJR constă și în a fi motivat / "împins" întregi generații de economiști spre studierea evoluției instituțiilor culturale, legale, politice, precum și rolului elitelor politice și economice în dezvoltarea economică/ societală, folosind modele teoretice ale jocurilor și date istorice, câmp de cercetare foarte fertil și cu foarte mult potențial astăzi. De altfel, prima mea reacție publică la aflarea veștii că AJR au câștigat Nobelul la început de octombrie a fost că desi nu mă așteptam să se întâmple atât de devreme, era inevitabil să se întâmple.

Care este soluția pentru obținerea prosperității

Dacă rețeta creșterii economice și reducerii decalajului față de statele dezvoltate în materie de prosperitate este atât de simplă, de ce nu vedem toate națiunile adoptând acest tip de instituții incluzive? Care ar fi soluția aici?

Pentru a răspunde la această întrebare, ar fi nevoie întâi să definim în mai mult detaliu instituțiile incluzive relativ la cele extractive. Instituțiile incluzive se caracterizează, pe șleau, prin garantarea drepturilor de proprietate, imparțialitatea sistemului juridic, și participarea universală sau pe scară foarte largă a populației la activități politico-economice. Între altele, cele de mai sus asigură faptul că persoanele fizice pot deține și pot investi în orice active fără teama de expropriere, oferă condiții de concurență echitabile și încurajează competiția și distrugerea creativă a firmelor, încurajând astfel investițiile și inovația, și în general schimbările și schimburile economice care conduc la creștere. Un avantaj aparte este susținerea explicită a mecanismelor de participare largă a populației la deciziile politice, ceea ce unul dintre cei laureati, Simon Johnson, rezuma de exemplu foarte simplu într-un interviu recent prin "Democrația adevărată, autentică și incluzivă contează, foarte clar."

Pe de altă parte, instituțiile extractive nu garantează dreptul la proprietate și nu oferă un cadru echitabil și sustenabil pentru activități economice. Ele sunt concepute de la bun început pentru a extrage resurse și sunt caracterizate printr-o concentrare ireponsabilă și de multe ori (oficial sau neoficial) nedemocratică a puterii. Implicații imediate sunt că aceste instituții descurajează investițiile în capitalul uman, inovare și infrastructură, înăbușind astfel creșterea economică.

Definite aceste tipuri de instituții, AJR explică problema lipsei de schimbare, de convergență către incluzivitate, prin lipsa încrederii, reciprocă, între "elita" conducătoare și mase. Populația nu are încredere în promisiunile elitelor privind schimbările economice viitoare, întrucât elitele au acționat întotdeauna în interes propriu. Elitele politice la rândul lor nu au încredere în populație dacă gradul existent de democrație reală în societatea respectivă), dar simplul fapt că această amenințare există și că ar putea fi exercitată poate induce schimbarea unor instituții extractive în incluzive sau status quo caracterizat de instituții extractive, mase sărăcite, și doar o minusculă elită prosperă.

Cu toate acestea, după cum AJR (și alții) au documentat în multiple lucrări, posibilitatea de schimbare a unui regim este reală, deci speranța nu trebuie abandonată: de exemplu, cetățenii/ societatea civilă își pot uni forțele pentru a crea o amenințare "revoluționară". E important de precizat că amenințarea aceasta nu trebuie să fie neapărat violentă, ea ar putea foarte bine fi pașnică (depinzând de gradul existent de democrație reală în societatea respectivă), dar simplul fapt că această amenințare există și că ar putea fi exercitată poate induce schimbarea unor instituții extractive în incluzive sau nașterea unor noi instituții incluzive. În Scandinavia de exemplu (cu Suedia ca focus), multe schimbări socio-economice și o mișcare generală înspre incluzivitate s-au produs de mai multe ori, de-a lungul timpului, exact prin presiunea populației/ societății civile.

Este România un stat eșuat?

Cum vede economistul Sebastian Buhai Romania astăzi? Este un stat eșuat?

Nu aș putea spune că suntem un stat eșuat, deocamdată, dar tare mă tem că evenimentele din ultima perioadă ne-au apropiat vertiginos de prăpastie. Si chiar dacă în această perioadă democrația este amenințată în multe alte locuri pe glob, iar sprijinul pentru instituțiile democratice este la un nivel scăzut peste tot, asta nu poate fi o scuză.

Cred ca românii trebuie sa lupte în primul rand pentru o democratie completă si transparentă; ceea ce am avut din ce in ce mai mult în perioade recente e un simulacru jenant... În particular, dacă cei (momentan-)privilegiați din punct de vedere politic calcă în picioare drepturile, vocile, dorințele oamenilor, acest lucru va continua să deterioreze--sau din start să împiedice--instituții care susțin prosperitatea comună. Participarea democratică largă, incluzivitatea rămân ingrediente absolut esențiale. Parafrazându-l pe James Robinson, al treilea laureat pe economie din acest an, cheia unei tranziții spre incluziv rezidă doar în acțiunea colectivă a cetățenilor, a celor care suferă din cauza instituțiilor extractive, inegalității și marginalizării, ele sunt extrem de rar create de elite „bine intenționate”... Desigur, după cum îmi place mie să amintesc de fiecare data în contextul României..., premiza aici ar fi ca societatea civilă sa fie suficient de educată, informată, și matură, iar "Pasivitatea nu este o alternativă", să mă autocitez, un motto la care aderența să fie cvasi-universală...

Cât despre instituțiile în care ar trebui investit în mod prioritar în România, [am vorbit/](#) scris în mod public despre acestea de nenumărate ori în ultimele două decenii... Am ocazia din nou să mă autocitez, măcar foarte pe scurt:

„O țară care își lasă în paragină sănătatea publică, educația, și sistemul de protecție socială în halul în care a făcut-o și continuă să o facă România nu are niciun viitor[...]" .

Pe lângă acestea, având în vedere deciziile relativ recente - de o rară incompetență legală și morală -ale Curții Constituționale, adaug și că este imperios necesar ca influența politicului să dispară din sistemul juridic, la orice nivel al acestuia.

Una dintre instituțiile incluzive despre care AJR amintesc mult în lucrările lor și care lipsește aproape cu desăvârșire din România este un sistem juridic competent și imparțial.

Insist să termin cu un corolar poate surprinzător al afirmațiilor anterioare, pentru cei care mai pot face inferențe logice în ziua de astăzi: cu un președinte, oricare ar fi gradul de aroganță/ insignifiantă al acestuia și oricâte puteri magice i-ar fi atribuite de către miorițe, nu se face... primăvară. Ați face bine să vegheați, în schimb, ca surprinzător de mult-răvnitul fotoliu prezidențial să nu se transforme fără voia voastră în... tron.